

УДК 340.137:[342.1:341](410+438+477)

Ткалич М. О.,

maxx.tkalich@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4224-7231

к.ю.н., доц., доцент кафедри цивільного права,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

Федосов Д. В.,

fiedosovden@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3798-9628

магістр права, м. Київ

КОНВЕРГЕНЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ, ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті досліджено особливості співвідношення національного та міжнародного права у Великобританії, Польщі та Україні, із врахуванням конституційних положень і практики Європейського суду з прав людини. Принципи співвідношення національного та міжнародного права закріплені в джерелах конституційного права відповідних країн та міжнародних нормативно-правових актах. Автори, зокрема, досліджують прояви кризових явищ у Великій Британії щодо визнання і застосування міжнародно-правових актів і винесених на їх підставі рішень Європейського суду з прав людини. Встановлено, що у минулому Великобританія неодноразово критикувала рішення Європейського суду з прав людини та допускала прийняття відповідних змін до внутрішнього законодавства, з метою невиконання окремих рішень зазначеного суду. Проте, на сьогоднішній день, у Великій Британії підготовлено законопроект «Білль про права», який дозволить британській владі не вважати постанови Європейського суду з прав людини обов'язковими до виконання. Автори звертають увагу на те, що позиція Великої Британії у досліджуваній сфері може завдати шкоди як діяльності ЄСПЛ зокрема, так і міжнародному правопорядку загалом. Встановлено, що Республіка Польща, незважаючи на принцип верховенства права Європейського Співтовариства та закріпленого в Конституції пріоритету міжнародного законодавства, в Конституційному суді намагається визнати невідповідність європейського законодавства власній Конституції. Автори проаналізували аргументи Польщі щодо неконституційності Європейської конвенції про захист прав людини в частині визнання компетенції Європейського суду з прав людини відносно оцінки законності вибору суддів Конституційного трибуналу. Автори статті наголошують, що в Європі, зокрема у досліджуваних країнах, існують розбіжності у відношенні міграційних, судових та інших питань. Робиться висновок про доцільність подальшої інтеграції України до європейської спільноти, а також необхідності використання міжнародного права з метою припинення та покарання військової агресії з метою збільшення довіри до міжнародного права інших європейських країн.

Ключові слова: право, міжнародне право, рішення ЄСПЛ, джерела права, виконання судових рішень.

Tkalych M. O.,

maxx.tkalich@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4224-7231

Ph.D., Assoc. Prof., Associate Professor of the Department of Civil Law

Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia

Fedosov D. V.,

fiedosovden@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3798-9628

Master of Law, Kyiv

CONVERGENCE OF NATIONAL AND INTERNATIONAL LAW IN GREAT BRITAIN, POLAND AND UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS

Abstract. *The article examines the peculiarities of the relationship between national and international law in Great Britain, Poland and Ukraine, taking into account constitutional provisions and the practice of the European Court of Human Rights. The principles of the relationship between national and international law are enshrined in the sources of constitutional law of the respective countries and international legal acts. The authors, in particular, investigate the manifestations of crisis phenomena in Great Britain regarding the recognition and application of international legal acts and the decisions of the European Court of Human Rights based on them. It has been established that in the past Great Britain has repeatedly criticized the decisions of the European Court of Human Rights and allowed the adoption of relevant changes to domestic legislation, with the aim of non-implementation of certain decisions of the said court. However, to date, the Bill of Rights has been prepared in Great Britain, which will allow the British authorities not to consider the rulings of the European Court of Human Rights binding. The authors draw attention to the fact that the position of Great Britain in the researched area can harm both the activities of the ECtHR in particular and the international legal order in general. It was established that the Republic of Poland, despite the principle of the supremacy of the law of the European Community and the priority of international legislation enshrined in the Constitution, is trying to recognize the inconsistency of European legislation with its own Constitution in the Constitutional Court. The authors analyzed Poland's arguments regarding the unconstitutionality of the European Convention on the Protection of Human Rights in terms of recognizing the competence of the European Court of Human Rights regarding the evaluation of the legality of the selection of judges of the Constitutional Tribunal. The authors of the article emphasize that in Europe, in particular in the studied countries, there are differences in relation to migration, judicial and other issues. A conclusion is made about the expediency of Ukraine's further integration into the European community, as well as the need to use international law in order to stop and punish military aggression in order to increase trust in the international law of other European countries.*

Key words: law, international law, decisions of the ECtHR, sources of law, execution of court decisions.

JEL Classification: F15, F29

DOI <https://doi.org/110.36477/2616-7611-2022-11-03>

Постановка проблеми. Повномасштабна війна Російської Федерації проти України та нехтування міжнародно-правовими нормами державою-агресором актуалізують питання переоцінки ролі міжнародно-правових норм у регулюванні суспільних відносин та їх співвідношення з національним правом.

Виключення Росії з Ради Європи та денонсація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод є дуже тривожним сигналом для світової спільноти та міжнародного права загалом. За словами професорки публічного права університету Аугсбурга, експертки з питань міждержавних позовів у Європейському суді з прав людини Ізабелли Рісіні, рішення про те, як вести подальший розгляд існуючих позовів проти Росії, є також і політичним. Адже Росія не надто прагнути виконувати рішення суду, і в цьому полягає головна проблема. Проте важливо притягнути Росію до відповідальності в історичній перспективі [1].

У зв'язку зі значними викликами у системі міжнародного права, особливої уваги заслуговує

вивчення, на фоні кризових явищ, місця міжнародно-правових норм у законодавстві України та інших європейських країн, серед яких Велика Британія та Республіка Польща, а також у визначенні тенденцій їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання співвідношення національного та міжнародного права досліджувалося у наукових публікаціях Протопопової Т.В., Іванченко О.М., Марущак Н.В. та інших. Проте, зважаючи на динамічність цієї проблеми та процесів, що відбуваються у Великій Британії та Польщі, на тлі європейських прагнень України, досліджувана тема потребує додаткового висвітлення.

Метою статті є встановлення стану та тенденцій співвідношення національного та міжнародного права при регулюванні суспільних відносин у Великій Британії, Польщі та Україні, з огляду на євроінтеграційні прагнення України.

Виклад основного матеріалу. 28 червня 1996 року Верховною Радою України від імені Українського народу було прийнято Конститу-

цію України, яку можна визначити як Основний закон України, який закріплює державний устрій, засади конституційного ладу, основи правового статусу людини і громадянина, територіальний устрій, основи організації і функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування.

Стаття 9 Конституції України закріплює засадничий принцип співвідношення національного та міжнародного права: «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.» [2].

Таким чином, по-перше, Україна визнає пріоритет загальноновизнаних норм міжнародного права над нормами внутрішньодержавного права; по-друге, якщо належним чином укладеним міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж ті, котрі передбачено законодавством України, то застосовуються норми міжнародного договору; по-третє, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою України, стають частиною її внутрішнього «національного» законодавства [3].

У 1997 році Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і її основоположних свобод і визнала обов'язковою юрисдикцію Європейського суду з прав людини. За словами юристів і правозахисників, це стало важливим етапом на шляху просування держави у європейській політико-правовий простір. Одним із важливих кроків реалізації положень зазначеної конвенції було прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV.

У подальшому, постановою Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» визначено: «... враховуючи положення ст. 9 Конституції України та беручи до уваги ратифікацію Конвенції та прийняття Закону № 3477-IV, суди повинні застосовувати Конвенцію і рішення Європейського суду як джерела права ...» [4].

У п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 № 14 «Про судові рішення у цивільній справі» зазначено, що «... в мотивувальній частині кожного рішення у разі необхідності мають бути посилання на Конвенцію та рішення Європейського суду, які згідно із

Законом № 3477-IV є джерелом права і підлягають застосуванню в такій справі» [5].

Сутністю правової держави є те, що її суди орієнтуються на загальноновизнані принципи і норми міжнародного права. Особливо це проявляється при застосуванні практики Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ) державами – членами Ради Європи.

Таким чином, міжнародне право знаходить досить серйозне відображення у рішеннях ЄСПЛ, а отже співвідношення національного та міжнародного права може потенційно проявлятися у зіткненні національних та міжнародних інтересів сторін при виконанні зазначених рішень.

Цікавим є міжнародно-правовий досвід Великої Британії, в якій норми іншого правопорядку, такого як міжнародне право, не можуть застосовуватися безпосередньо, а можуть бути тільки «трансформовані» у правові норми даної системи (тобто в англійські норми). Поки така трансформація не відбудеться, міжнародні стандарти матимуть тільки цінність «фактів» [6].

За формою британська Конституція має комбінований, не систематизований характер, а відповідно прямо не акцентує увагу на співвідношенні внутрішнього та міжнародного права. Британську Конституцію часто називають неписаною, маючи на увазі ту обставину, що вона ніколи не була «записана» в єдиному акті. Однак в неї є також письмова частина, яка включає в себе статутне право, тобто акти парламенту, що врегульовують питання конституційного характеру та судові рішення, які мають своїм предметом питання конституційного характеру [7].

Проте, у питанні міграційної політики, Велика Британія останній час конфліктує з позиціями ЄСПЛ. Зокрема, 14 червня 2022 року за рішенням ЄСПЛ скасований перший рейс з Великої Британії до Руанди з нелегальними мігрантами на борту, за декілька хвилин до вильоту. Підставою такого рішення ЄСПЛ був позов одного з депортованих проти рішення британської влади про його транспортування до Східної Африки. Вищий суд Англії ухвалив, що, у випадку задоволення позову, особу буде повернуто з Руанди назад до Британії, проте Європейський суд вважає, що не існує механізму гарантуючого її повернення, крім того є сумніви щодо здатності Руанди забезпечити безпеку спрямованих туди біженців.

Раніше, в квітні 2022 року уряд Великої Британії оголосив про запровадження схеми по боротьбі з нелегальною міграцією, відповідно до якої, шукачів притулку, що з 01 січня 2022

року прибули до Британії «незаконними, небезпечними чи непотрібними методами», будуть вивозити до Руанди. Там вони можуть подати заявку на отримання статусу шукача притулку вже в Руанді або будь-якій іншій третій країні. В межах цього плану передбачено, що люди, які змогли перетнути Ла-Манш у пошуках політичного притулку на території Великої Британії, будуть переправлятися до Руанди. В першу чергу це стосується молодих вихідців з країн Африки.

Міністр внутрішніх справ Великої Британії Пріті Пател заявив, що розчарована втручанням ЄСПЛ у політику країни, та запевнила, що наступний рейс у Руанду вже готується до відправки [8].

Варто зазначити, що у Великій Британії вже певний час відбувається дискусія стосовно виходу цієї країни з-під юрисдикції ЄСПЛ. У 2013 році такі пропозиції були пов'язані з рішенням зазначеної судової установи відносно трьох британських вбивць – Джеремі Бамбера, Пітера Мура та Дугласа Вінтера, які, відповідно до рішення британського суду, відбували покарання у вигляді довічного ув'язнення. Згідно з законом, суддя при винесенні вироку зобов'язаний також визначити мінімальний строк, який має відбути засуджений, проте у виключних випадках його може не бути та ув'язнені не зможуть клопотати про дострокове звільнення. ЄСПЛ у своєму рішенні зобов'язав Велику Британію або зменшити строк ув'язнення, або встановити особам право звільнитися достроково [9]. У подальшому відповідне питання підіймалося в процесі виходу Великої Британії з Європейського Союзу, розпочатого у 2016 році, проте не було реалізоване.

На сьогодні питання виходу Великої Британії з ЄСПЛ набуває більш реальної перспективи. Міністр юстиції Великої Британії Домінік Рааб надав до парламенту законопроект, який вносить зміни до чинного з 2000 року закону про права людини, відповідно до якого кінцевою інстанцією з питань прав людини стає Верховний суд в Лондоні, а не ЄСПЛ. Таким чином, прийняття цього законопроекту, який отримав назву «Білль про права», дозволить британській владі не вважати рішення Європейського суду з прав людини обов'язковими до виконання [10].

За словами Домініка Рааба, «Білль про права» посилить британські традиції свободи та одночасно додасть системі правосуддя більше здорового глузду. Ці реформи зміцнюватимуть свободу слова, дозволять депортувати більше іноземних

порушників закону та краще захищати суспільство від небезпечних злочинців.

У законопроекті буде чітко зазначено, що Верховний суд Сполученого Королівства є основним органом, який приймає судові рішення з питань прав людини, і що прецедентне право ЄСПЛ не завжди має дотримуватися судами Сполученого Королівства [11].

Таким чином, перед міжнародним правом та, зокрема, ЄСПЛ, з'являються нові виклики у вигляді непорозуміння з Великобританією, необхідність розв'язання яких назріла.

Досліджуючи питання співвідношення національного та міжнародного права, необхідно також звернути увагу на конституційне регулювання цього питання та досвід Республіки Польща.

Стаття 87 Конституції Республіки Польща закріплює, що джерелами загальнообов'язкового права є Конституція, закони, ратифіковані міжнародні договори, а також розпорядження (підзаконні акти, видані органами, уповноваженими на це законом).

Згідно зі статтею 91 Конституції Республіки Польща ратифікований міжнародний договір після його опублікування у Віснику законів Польської Республіки стає частиною правопорядку країни і застосовується безпосередньо якщо його застосування не залежить від прийняття закону. Міжнародний договір, ратифікований за попередньою згодою, вираженою в законі, має пріоритет перед законом, якщо цей закон не узгоджується з договором. Якщо це передбачено ратифікованим Польською Республікою договором, який є установчим актом (статутом) міжнародної організації, встановлене цією організацією право застосовується безпосередньо, маючи пріоритет перед законами, що не узгоджуються з ним [12].

Отже, згідно з Конституцією Польщі міжнародний договір має пріоритет перед законом. Відповідно, дане правило також стосується міжнародних договорів Європейського Співтовариства.

Принцип верховенства права Європейського Співтовариства зводиться до того, що у випадку виникнення колізії у правових системах держав-членів, вища юридична сила надається саме європейському праву. Остаточним затвердженням цього принципу було ухвалення рішення Суду ЄС у справі Коста (№ 6/64 від 15.07.1964 р.), в якому суд визнав рішення Конституційного Суду Італії неправомірним. У своєму рішенні суд ЄС зазначив, що виходячи з того, що держави-учасниці передали Співтовариству певні суверенні права, то верховенство права в державах

також належить ЄС. Тож, принцип верховенства європейського права означає, що воно має вищу юридичну силу за всі національні нормативно-правові акти держав-членів Співтовариства незалежно від часу їх прийняття. І подібні рішення ухвалювались Судом ЄС неодноразово [13].

Проте, у березні 2021 року голова уряду Польщі Матеуш Моравецький закликав Конституційний суд винести рішення про пріоритет польської конституції над європейським законодавством, що викликало занепокоєння Єврокомісії. Після цього, комісар ЄС з питань юстиції Дід'є Рейндерс у червні закликав Варшаву визнати верховенство законів ЄС. У листі єврокомісара польському міністру з питань ЄС Конраду Шиманьски говорилося, що позиція прем'єр-міністра ставить під питання основні принципи європейського права та загрожує авторитету Європейського суду в Люксембурзі. Сам Моравецький у відповідь на заклик Брюсселя зазначив, що не має наміру відкликати запит.

У результаті, Конституційний суд Польщі визнав верховенство законодавства цієї країни над законами Євросоюзу. Окремі положення законодавства Європейського союзу несумісні з конституцією Польщі, постановив суд 07 жовтня 2021 року. Спроба суду ЄС у Люксембурзі втрутитися в польську судову систему порушує правило про верховенство конституції та правило про зберігання суверенітету в процесі європейської інтеграції, зазначили судді [14]. Вперше в історії ЄС лідер держави-члена поставив під сумнів договори ЄС в Конституційному суді.

Більш того, Конституційний трибунал Польщі визнав неконституційним положення Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в частині, де визнається компетенція ЄСПЛ до оцінки законності вибору суддів Конституційного трибуналу. Рішення стосується ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до якої: «кожний має право на справедливий та публічний розгляд справи протягом розумного терміну незалежним та неупередженим судом, створеним законом для визначення його громадянських прав та обов'язків, або якогось кримінального обвинувачення проти нього».

Дане положення оскаржувалося у межах того, що «воно включає оцінку Європейським судом з прав людини законності процесу відбору суддів Конституційного трибуналу з метою визначення того, чи є Конституційний трибунал незалежним та неупередженим судом, створеним статутом» та

у тих межах, в яких поняття «суд», використане в цьому положенні, охоплює Конституційний трибунал [15].

Суперечки між Польщею та іншими європейськими країнами відбувалися і раніше. Однією з головних причин спорів була та залишається реформа системи судочинства, яка ініційована ще в 2017 році. Варшава реалізовувала цю реформу з метою очищення судової системи та оптимізації роботи судів у країні. Брюссель критикував її, вважаючи, що за допомогою цієї реформи польська влада встановлює над судами політичний контроль та відбирає у своїх громадян право на справедливий та незалежний суд [16].

На даний час в Європі, як було зазначено, у деяких країн дійсно є розбіжності у їх відношенні до міжнародного права та ЄСПЛ у міграційних, судових та інших питаннях. Отже, необхідно зробити все можливе, для того, щоб зберегти дієвість сформованих правових механізмів.

Незважаючи на факти, наведені вище, євроінтеграційний курс України залишається незмінним. Як зазначив С. Шевчук, «основним чинником розвитку системи захисту фундаментальних прав та свобод в Україні повинні бути єдині для всієї Європи цінності та розуміння юридичної природи фундаментальних прав та основних свобод. Україна не може бути винятком з цього процесу, зокрема в усіх питаннях однакового розуміння та застосування положень Конвенції, а також застосування прецедентного права ЄСПЛ як при визначенні змісту та обсягу відповідних конституційних положень при їх реалізації, так і в правотворенні» [17, с. 23-24].

Звичайно, що Україні необхідно провести велику роботу з метою мінімізації порушень прав у нашій країні. За словами правозахисника Євгена Захарова: «найбільша кількість скарг, 95% – це невиконання судових рішень, а також тривалий розгляд справ у судах. І не суди тут винні, що вони непродуктивно працюють. Зараз спостерігаємо брак кадрів, наші суди неуккомплектовані. Скажімо, у Бахмуті, де мають працювати 18 суддів, свої службові обов'язки виконувало лише троє. Або в Ужгородському апеляційному суді тільки двоє суддів, і вони можуть тільки передавати справи для розгляду в сусідні області» [18]. Незважаючи на це, в Україні не постає питання щодо недоцільності або приниження значення міжнародного права у його взаємодії з національним правом, або необхідності існування ЄСПЛ та інших органів.

Навпаки, саме зараз міжнародні правові інституції, демонструючи рішучі дії у відношенні до

країни-агресора, зможуть повністю реалізувати свій потенціал та зберегти дієвість загальноєвропейських міжнародних правил.

Висновки. В Україні на конституційному рівні передбачено пріоритет міжнародного права над правом внутрішньодержавним. Дані положення деталізуються в нормативно-правових актах та інших джерелах права. Схожі норми містить і Конституція Республіки Польща, а конституційні акти Великої Британії передбачають трансформацію міжнародних норм в норми національного права.

У деяких країнах Європи зараз спостерігається негативна тенденція до протиставлення внутрішньодержавного права міжнародному. Зокрема це виражається у критиці міжнародно-правових актів, на підставі яких Європейський суд з прав людини виносить рішення. На сьогоднішній день у Великій Британії обговорюється законопроект «Білль про права», який дозволить британській владі не вважати постанови Європейського суду з прав людини обов'язковими до виконання.

В той же час, Конституційним судом Польщі не тільки визнається невідповідність європейського законодавства Конституції, але й визнається неконституційним положення Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в частині, де визнається компетенція Європейського суду з прав людини до оцінки законності вибору суддів Конституційного трибуналу.

Незважаючи на негативні тенденції не лише в Європі, але і всередині Європейського Союзу, існує необхідність подальшої інтеграції України до європейської спільноти, а також використання порушених країною-агресором міжнародно-правових норм з метою припинення протиправних дій, покарання винних осіб, демонстрації їх дієвості та необхідності для всіх інших європейських країн.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Що тепер чекає на позови України проти Росії в ЄСПЛ?. URL: <https://www.dw.com/uk/shcho-terep-chekaie-na-pozovy-ukrainy-protu-rosii-v-yespl/a-61173040> (дата звернення 08.06.2022).

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.06.2022).

3. Марущак Н.В. Щодо питання співвідношення міжнародного й національного права у сфері

забезпечення прав людини. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 2. С. 11-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2016_2_5 (дата звернення: 02.06.2022).

4. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : постановою Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 р. № 1. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09 (дата звернення: 02.06.2022).

5. Про судові рішення у цивільній справі : постановою Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 р. № 14. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09> (дата звернення: 02.06.2022).

6. Іванченко О. М. Теорія гармонізації монізму і дуалізму у співвідношенні норм національного та норм міжнародного права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 52. С. 395-400. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2010_52_67 (дата звернення: 03.06.2022).

7. Протопопова Т. В., Орлова, С. В., Дробышевский Д. С. Идея достоинства личности в конституционном праве Великобритании. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 61. С. 346-350. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_61_56 (дата звернення: 05.06.2022).

8. Европейский суд по правам человека отменил рейс из Великобритании в Руанду с нелегалами на борту. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-61770954> (дата звернення: 17.06.2022).

9. Британские убийцы пожаловались в ЕСПЧ на "бесчеловечные и унижительные" приговоры. URL: <https://korrespondent.net/world/1431229-britanskie-ubijcy-pozhalovalis-v-espch-na-beschelovechnye-i-unizitelnye-prigovory> (дата звернення: 01.06.2022).

10. Британское правительство возвращает суверенитет национальным судам. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/5423766> (дата звернення: 24.06.2022).

11. Bill of Rights to strengthen freedom of speech and curb bogus human rights claims. URL: <https://www.gov.uk/government/news/bill-of-rights-to-strengthen-freedom-of-speech-and-curb-bogus-human-rights-claims> (дата звернення: 24.06.2022).

12. Конституція Польської Республіки. URL: <https://www.slideshare.net/CentrePravo/ss-95945920> (дата звернення: 01.06.2022).

13. Національне законодавство чи міжнародне право: кому пріоритет? URL: <https://vsirazom.ua/cabinet/nacionalne-zakonodavstvo-chi-mizhnarodne-pravo-komu-prioritet/> (дата звернення: 01.06.2022).

14. Конституционный суд признал главенство законов Польши над законами ЕС. URL: <https://www.dw.com/ru/konstitucionnyj-sud-priznal>

glavenstvo-zakonov-polshi-nad-zakonami-es/a-59445670?jr=on (дата звернення: 01.06.2022).

15. В Польше признали неконституционным положение Европейской конвенции по правам человека. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2021/11/24/7130733/> (дата звернення: 01.06.2022).

16. Полексит и Евромайдан в Варшаве: чем чревато решение Конституционного суда Польши о приоритете польских законов над европейскими. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-58850465> (дата звернення: 01.06.2022).

17. Шевчук С. Порівняльне прецедентне право з прав людини. С. Шевчук. Київ : Реферат, 2002. 344 с.

18. 95% скарг до ЄСПЛ від українців стосуються невиконання судових рішень. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/devianosto-piat-vidsotkivskarg-do-yevrosudu-vid-ukrainsiv-stosuyutsia-nevykonannia-sudovyh-rishen/30962110.html> (дата звернення: 01.06.2022).

REFERENCES:

1. Shcho teper chekaie na pozovy Ukrainy proty Rosii v YeSPL? URL: <https://www.dw.com/uk/shcho-teper-chekaie-na-pozovy-ukrainy-proty-rosii-v-yespl/a-61173040> (дата звернення: 08.06.2022).

2. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR / Verkhovna Rada Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.06.2022).

3. Marushchak N.V. Shchodo pytannia spivvidnoshennia mizhnarodnoho y natsionalnoho prava u sferi zabezpechennia prav liudyny. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*. 2016. Vyp. 2. С. 11-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2016_2_5 (дата звернення: 02.06.2022).

4. Pro sudovu praktyku u spravakh pro zakhyt hidnosti ta chesti fizychnoi osoby, a takozh dilovoi reputatsii fizychnoi ta yurydychnoi osoby : postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 27.02.2009 r. № 1. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09 (дата звернення: 02.06.2022).

5. Pro sudove rishennia u tsyvilnii spravi : postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 18.12.2009 p. № 14. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09> (дата звернення: 02.06.2022).

6. Ivanchenko O. M. Teoriia harmonizatsii monizmu i dualizmu u spivvidnoshenni norm natsionalnoho ta norm mizhnarodnoho prava. O. M. Ivanchenko. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. 2010. Vyp.52. С. 395-400. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2010_52_67 (дата звернення: 03.06.2022).

7. Protopopova T. V., Orlova S. V., Drobyshevskij D. S. Ideja dostoinstva lichnosti v konstitucionnom prave Velikobritanii. *Derzhava i pravo. Juridichni i politichni nauki*. 2013. Vip. 61. С. 346-350. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_61_56 (дата звернення: 05.06.2022).

8. Evropeyskiy sud po pravam cheloveka otmenyl reis yz Velykobrytanyy v Ruandu s nelehalamy na bortu. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-61770954> (дата звернення: 17.06.2022).

9. Britanskie ubijcy pozhalovalis' v ESPCh na "beschelovechnye i unizitel'nye" prigovory. URL: <https://korrespondent.net/world/1431229-britanskie-ubijcy-pozhalovalis-v-espch-na-beschelovechnye-i-unizitelnye-prigovory> (дата звернення: 01.06.2022).

10. Britanskoe pravitel'stvo vozvrashhaet suverenitet nacional'nym sudam. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/5423766> (дата звернення: 24.06.2022).

11. Bill of Rights to strengthen freedom of speech and curb bogus human rights claims. URL: <https://www.gov.uk/government/news/bill-of-rights-to-strengthen-freedom-of-speech-and-curb-bogus-human-rights-claims> (дата звернення: 24.06.2022).

12. Konstitucija Pol'skoï Respubliki. URL: <https://www.slideshare.net/CentrePravo/ss-95945920> (дата звернення: 01.06.2022).

13. Natsionalne zakonodavstvo chy mizhnarodne pravo: komu priorytet? URL: <https://vsirazom.ua/cabinet/nacionalne-zakonodavstvo-chi-mizhnarodne-pravo-komu-priorytet/> (дата звернення: 01.06.2022).

14. Konstitucionnyj sud priznal glavenstvo zakonov Pol'shi nad zakonami ES. URL: <https://www.dw.com/ru/konstitucionnyj-sud-priznal-glavenstvo-zakonov-polshi-nad-zakonami-es/a-59445670?jr=on> (дата звернення: 01.06.2022).

15. V Pol'she priznali nekonstitucionnym polozhenie Evropejskoj konvencii po pravam cheloveka. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2021/11/24/7130733/> (дата звернення: 01.06.2022).

16. Poleksit i Evromajdan v Varshave: chem chrevato reshenie Konstitucionnogo suda Pol'shi o prioritete pol'skih zakonov nad evropejskimi. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-58850465> (дата звернення: 01.06.2022).

17. Shevchuk S. Porivnialne pretsedentne pravo z prav liudyny. S. Shevchuk. Kyiv : Referat, 2002. 344 s.

18. 95% skarh do YeSPL vid ukrainsiv stosuutsia nevykonannia sudovykh rishen. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/devianosto-piat-vidsotkivskarg-do-yevrosudu-vid-ukrainsiv-stosuyutsia-nevykonannia-sudovyh-rishen/30962110.html> (дата звернення: 01.06.2022).

Стаття надійшла до редакції 28.02.2022